

Dr. MENYHÁRTH GÁSPÁR

ADALÉKOK AZ ÉRTÉKPAPÍR FOGALMÁHOZ

Irodalom: *Almási A.*: A kötelmi jog kézikönyve 1926. *J. Bacmeister*: Das Recht der Wertpapiere in allgemeinen. *Brunner*: Die Wertpapiere (W. Endemann: Handbuch des deut. Handelsrechts 1882. II. k.) *L. Goldschmidt*: Handbuch des Handelsrechts 1891. *Grosschmid Béni*: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. *E. Jacobi*: Wertpapiere (V. Ehrenberg: Handbuch des ges. Handelsrechts). U. a.: Grundriss des Rechts der Wertpapiere im allg. 3. kiad. 1928. *Keresztes Gy.*: Magyar értékpapírijog 1932. *Kiss Mór*: Értékpapírok (Fodor-féle Magánjog III. 1898). *Klupathy A.*: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve 1906. *R. Koch*: Geld und Wertpapiere 1889. *Kolosváry B.*: Magánjog 1930. *Kuncz Ö.*: A magy. keresk. és váltójog vázlata (első kiad.). *Kuntze*: Die Lehre von den Inhaber papieren 1857. *H. O. Lehmann*: Lehrbuch des deutschen Wechselrechts 1886. *Ch. Lyon-Caen és L. Renault*: Manuel de droit commercial 1891. *Magyary G.*: Értékpapírok a Ptk. tervezetében 1902. *A. Marghieri*: Il dritto commerciale italiano 1886. *Menyhárh Gyula*: Járulékoság kérdése a zálogjogtanban. *Nagy F.*: A magy. keresk. jog kézikönyve 1913. U. a.: A magyar váltójog kézikönyve 1910. *Haab, H. Oser*: Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch 1929. *Plósz S.*: A magyar váltójog kézikönyve 1895. *Schwarz G.*: Ujabb magánjogi fejtegetések. *Cl. v. Schwerin*: Recht der Wertpapiere 1924. *Szladits K.*: A magyar magánjog vázlata 1935. U. a.: Dologi jog 1930. *H. Thöl*: Das Handelsrecht 1879.

I. Az értékpapírnak az a Brunnertől felállított s többkevesebb változtatással ma is általában használatos fogalma, mely szerint értékpapír az oly okirat, melyhez valamely jog aként kapcsolódik, hogy a jog átruházásához a papír átadása, a jog érvényesítéséhez a papír birtoka szükséges,¹ vagy egyszerűbben: értékpapír oly valamely jogot magában foglaló okirat, melynek birtoka a jog gyakorlására szükséges,² több tekintetben alapos kifogás alá esik s így megállhatósága, helyessége kérdésessé válik.

¹ *Keresztes Gy.*: i. m. 2. l.

² *Jacobi*: i. m. 127. l.

Igy első szemléletre is nem mutatkozik biztos elhatárolónak olyan okiratokkal szemben, amelyek a jog érvényesítését a papír birtokához kötik s amelyekre a jog nem rendeli el az értékpapírra vonatkozó szabályokat alkalmazandóknak, pl. Vht. 80. §., mely a két jelenséget egymással élesen szembeállítja. Azután meg az sem mindig igaz, hogy az értékpapírban foglalt jog érvényesítéséhez a papír birtoka szükséges pl. az okirat megsemmisülése esetében olyankor különösen, amikor bírói megsemmisítés sem történik. Azt is homályba rejti, hogy a papírnak és jognak egymáshoz való kapcsolódása mi által, hogyan történhetik, hogy a fogalomban adott hatással járjon.

És — csak hogy éppen még ezt emeljem ki — azt nem mondja meg ez a meghatározás, hogy mi is az értékpapír. Mert az, hogy okirat aligha elégíthet ki. Lényegének valami másban kell fekédnie.

Bennem ez a fogalom mindig azt a gondolatot kelti, hogy a német tudomány jogüres térben vizsgálódott, amikor erre az eredményre eljutott; mi magunk pedig ezt nem méltattuk figyelemre arra sem vetve eléggé ügyet, hogy jogunk az értékpapírokra vonatkozó rendelkezéseiben sem egyezik mindenben és főként nem szükségképpen a német joggal és hogy ennél fogva lehet, hogy a fogalmak sem vágnak egybe.

Kimagasló kivétel e tekintetben a német értékpapír jog legrészletesebb kifejtője Jakobi, aki világosan látja, hogy a Brunner-féle fogalom csak külső ismertető jegyen nyugszik és hogy tehát az a lényegét nem magyarázza meg, s ennél fogva keresve az okot, mely miatt a jog érvényesítésére a papír birtoka szükséges, jut el ahhoz az értékpapír lényegét meghatározó fogalomhoz, hogy az értékpapír legitimáló eszköz.³ Amde, hogy ez mennyire sekélyes fogalom, hogy mennyire nem fejti meg az értékpapír mibenlétét, arra majd alább pár szóval rá fogunk világítani. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy kielégítő — mondjuk inkább megnyugtató — eredményre azért nem sikerült jutnia; mert amit helytelenít, t. i. hogy ne a priori alkotott fogalomból történjék kiindulás, beleesik e hibába, mikor kiindulásul azt veszi, hogy az értékpapír fogalma azon okiratok alapján kereshető, amelyeknél a jog érvényesítése a papír

³ I. m. 27. §.

birtokához van kötve; holott talán az lett volna az első kérdés, hogy ez a tétel igaz-e a jog szempontjából vagy sem s lehet-e erre építeni?

Aki valamely jogi jelenség fogalmát keresi, az — miként a tengert kutató munkáját nem a csillagos égre függesztett tekintettel, hanem a tenger vizébe eresztve kémlő eszközét, végezheti valamelyes eredmény reményével — csak valamely — akár az olasz, akár a francia, akár a német vagy a magyar — jognak árjába beállva az egymásra torlódó hullámok tarajából merítheti az anyagot, melynek elemeiből sikerül aztán kiválogatás és összetétel útján eljutnia a jelenség megismeréséhez és az azt megvilágító fogalomhoz.

Ezekre való tekintettel az látszik tehát helyesnek, ha jogunk szempontjából és jogunk alapján kíséreljük meg az értékpapír megismeréséhez eljutni.

A jog alapján azért; mert ha a gazdasági élet abbéli követelménye, hogy a lekötött s ekként a hitelezőre nézve a gazdasági életből a forgalomból kivont tőkék valamiképpen a gazdasági élet céljaira forgalomban maradjanak, vezetett is az értékpapír kialakulására: a cél csak a jog által volt elérhető, úgy hogy a jog szabályaival bizonyos tőketartozásokról kiállított okiratokat alkalmasokká tett arra, hogy azokat a forgalmi élet a lekötött tőkék pótló eszközeinek fogadja el s ilykép az értékpapír valójában a jognak teremtménye bár gazdasági szükségességből gazdasági célra és — tegyük hozzá — amily egyszerű és könnyen érthető gazdasági jelenség az értékpapír annyira komplikált és szövevényes problémájává vált a jognak, anélkül természetesen, hogy gazdasági életformáját ezáltal elvesztette volna, amire — mint a jogban tényálladási elemre — állandóan figyelemmel is kell lennünk, ha lényegét helyesen akarjuk meglátni.

Az a tér, amelyen a vizsgálódást megejtendőnek jelöltük meg t. i. a hazai jog, nem jelenti azonban azt, hogy más jogokra s ezeken épült tanításokra figyelemmel egyáltalán nem lehetünk. Sőt ellenkezőleg mind ott, ahol egyforma jogviszony, egyképpen szabályozott jogi jelenség áll előttünk, eredményesen használhatók a külföldi jog s az idegen tudomány megállapításai is a miénk mellett. De csakis az egyezés feltétele mel-

lett s azokon a határokon belül, ameddig az egyezőség meg is van.

II. Kívánatosnak mutatkozik, hogy szétválasszuk az értékpapír szempontjából is azt a két kérdést, hogy melyek, min ösmerhetők meg az értékpapírok és tehát melyik az a (elhatároló, terminologiai) fogalom, amely elhatárolja az értékpapírt más hasonló jelenségektől; másodsor pedig, hogy mi lényegében az értékpapír, miben áll lényegbeli (substanciális, mibenléti) fogalma?⁴ Nem veszítünk vele, ha végeredményben az szükségeseknek nem is találhatnák.

Keressük tehát előbb

A) az értékpapír elhatároló fogalmát.

1. Az értékpapír jogunkban kétségtelenül gyűjtő név; tehát faji fogalom, amit keresünk. Ez nyilvánvaló abból, hogy törvények nem egyszer egyes, egyedi jelenségeknek példaképi felemlítése mellett a felsorolt egyedeket s ezen felül más egyenként meg nem nevezett, talán még nem is ismert, de előfordulható jelenséget jelölnek meg az „értékpapír“ összefoglaló elnevezéssel.⁵ Ez csak azon az alapon történhetik, hogy a jogalkotó az egyedeket valamely közös általános fogalom alá tartozóknak tekinti, amely fogalom, mint állandó s mint egységes él képzetében.

Megjegyzendőnek tartjuk azonban, hogy olykor a törvények az értékpapír kifejezést más értelemben is használják s nem mint közös elnevezését sok egyednek.

Faji fogalom lévén szükségképpen az értékpapír, ennek megismerésére úgy juthatunk el — minthogy a törvények érthető okból tartózkodnak az értékpapír fogalmának megadásától — hogy sorra vesszük a jogunk által értékpapírnak ismert és mondott egyedeket s ezeknek a mindegyikben föllelhető s így felismerésükre alkalmas — tehát külső közös — jegyeit megkeressük s az ilykép nyert közös jegyeket egybe összefoglaljuk.

⁴ Ahogyan ezt Grosschmid tanítja a kötelekre és általában minden u. n. alapfogalom tekintetében (i. m. XVI. fejezet).

⁵ Példaképpen csak a K. T.; (1875:XXXVII. t. c.) 258., 294., 309., 381., 398. §-t, továbbá az 1881:XXXIII. t. c.-et (A közforgalom tárgyát képező értékpapírok bírói megsemmisítéséről), az 1881:LX. t. c. (Vht.) 80. §-t és az 1883:XXXI. t. c.-et hozom fel.

Céljánál fogva a végrehajtási törvény (Vht. 1881: LX. t. c.) mutat rá az értékpapír elnevezés alá helyezett legtöbb egyedre. E törvény 80. §-a értékpapírrul ismeri a kereskedelmi utalványt, a kötelező jegyet (bon), a rakjegyet, a közraktári jegyet és utalással a KT. 294., 295. §-ra: a tengeri hajósok elismervényeit, a hajókölcson levelet, a biztosítási kötvényeket és a részvényt. A váltót szembe állítja az értékpapírokkal. Helyesen-e, nem-e: más kérdés.

Későbbi törvények még más értékpapír egyedeket is ismernek. Így az 1908: LVIII. t. c. a csekk-et, az 1927: XXXV. t. c. pedig a jelzálogadóslevelet és a telekadóslevelet, amelyeknek értékpapírrajzele a megtalálendő fogalom szerint szintén nem lehet kétséges.

2. Mind e jelenségeknek egyenként való külső szemlélete azt mutatja elsősorban, hogy mindezek *okiratok*, vagyis valamely jogviszonyra vonatkozó akarat kijelentést foglalnak magukban. Okiratoknak mondja őket az id. törvény maga is: „(ez) értékpapírok és fent megjelölt más okiratok“ (2. bek.), továbbá: „ha a fentebb említett okiratok“ (3. bek.). Hogy valóban okiratok, az bővebb megvilágításra nem szorul. Elnevezésük és megjelenési alakjuk azt eléggé bizonyítja.

Mellőzhető kérdés e helyen, hogy az értékpapírok a rendelkezőnek vagy bizonyítónak nevezett okiratok csoportjába tartoznak-e, avagy hogy az okiratoknak egy külön kategóriáját alkotják.

Az értékpapír tehát okirat.

3. Második közös, külsőleg észlelhető jegye valamennyi, jogunkban az értékpapír elnevezés alá foglalt egyed okiratnak, hogy *magánjogi tartozásról* szólnak, vagyoni jogi tartozás van bennük és általuk okmányosítva. Így: a kereskedelmi utalványok, a kötelező jegyek pénz, értékpapír vagy más helyettesíthető dolgok szolgáltatására menő kötelezettségről szólnak (Kt. 291., 292. §.); a rakjegy által a fuvarozó a neki fuvarozás végett átadott árú kiadására vállal kötelezettséget (Kt. 415. §.); a közraktári jegy által a vállalat a nála elhelyezett árúk kiszolgáltatására kötelezi magát (Kt. 439., 441., 443. §.); a részvény a társasági vagyon aránylagos részére menő vagyoni jogot biztosít (Kt. 163. §.) s így tovább. Szóval mindegyiknél azt talál-

jük, hogy tartalmuk vagyoni jogi tartozás. Nincs jogunkban egyetlen értékpapir, melynek főtárgya más volna.

E részben eltérünk attól az általánosnak mondható felfogástól, mely személyjogot, dologi jogot is az értékpapir alkalmas tárgyaül ismer.⁶ Jogunk nem ismer más értékpapirt, mint csak olyat, mely tartozásról szól.⁷

Bizonyítsunk. Nem érem be azzal, hogy csak a gazdasági okokra mutassak rá, melyek az értékpapirt útjára elindították s a célra, amit általa a gazdasági élet elérni kíván, hogy t. i. a hitelügyletekkel lekötött tőkék pótlására szolgáló eszköz teremtessék, mint amelyek (gazdasági ok és cél) kétségtelenné teszik, hogy csak a kötelelem s olyan kötelelem, melynek tárgya a hitelezett és így lekötött s a hitelezőtől elvont töketartozás alkalmas arra, hogy a forgalomban önálló érték rangra emelkedjék s ez által a lekötött tőkét pótló eszközzé válhassék. Sem a testületi, társulati tagság, sem valamely dologjogviszony pl. zálogjog erre nem alkalmas. Mert sem egyik, sem másik nem von el a gazdasági életből, nem köt le olyan tőkét, ami hiányt jelentene a forgalomban s amit pótolni kellene.

Szóljon ellenben maga jogunk. Személyjogot tartalmazó papirnak mondják a részvényt, bányarészvényt; dologjogot tartalmazónak a közraktári jegyet, a rakjegyet, a tengeri hajósok elismervényét, a magánzálogházak zálogjegyeit, a záloglevelet és a jelzálogadós- s telekadóslevelet, mint amelyek részint a forgalomban egyedileg meghatározott árúk helyettesítésére szolgálnak s amelyek átruházása a bennök körülírt árúk átadásának jogi hatályával bír, részint pedig, hogy általuk zálogjog keletkezik és a papir átruházásával a zálogjog átszáll.

Úgy látjuk, hogy mindez optikai csalódáson alapul.

Mert a részvény, mint értékpapir mindig határozott pénzüsszegegről szól (Kt. 164. §.) és pedig arról, melyet valaki a részvénytársaság alaptőkéjének részeként befizetett s amely ösz-

⁶ Nálunk Nagy F. Kereskedelmi jog II. 130. §. Kuncz Ö.: A magyar kereskedelmi és váltójog vázlatá II. 32. l. Keresztes Gy.: Magyar értékpapirjog 3. l. vallják ezt.

⁷ E nézetten van Klupathy A.: Keresk. jog II. 118. §. Kiss Mór.: A jogügyletekből származó kötelek 5. §. (Fodor-féle Magyar magánjog III. Kötelmi jog) és e felfogás hívének mondható Kolosváry B. is: Magánjog (3. kiadás 1930. 70. §.)

szeggel a részvénytársaság a befizetőnek adósává vált és nem azt mondja ki, hogy valaki a részvénytársaságnak tagja, ami hitelezői minőségének csak következménye és arra szolgál, hogy a részvényesnek vagyoni jogai biztosíttassanak és megvédhetők legyenek.⁸

A részvényesnek követelési joga van a társaság fennállása alatt a tiszta nyereség-, a feloszlás után a tiszta törzsvagyon aránylagos részére (Kt. 163. §.). A részvény ezt a követelési jogot foglalja magában. Ebben van fő és elsődleges jelentősége. A részvény a részvénytársaság által az alaptőkének a részvény névértékében kifejezésre jutó hányadrészéről kiállított adóslévél. Ez jellege és természete, ez jut benne okvetlenül és elsősorban kifejezésre. Erre mutat neve is.

A tagság a részvénynek csak rendszerinti velejárója; de nem ezt okmányosítja a részvény. Nem is szükségképpen illeti meg a részvényest a tagság. Így a névre szóló részvény átruházása esetében, ami üres hátrattal is történhetik, a szerzőt a tagsági jogok nem illetik meg abban az esetben, ha az átruházás a társasági részvénykönyvbe be nem jegyeztetett —, kivéve, ha az alapszabályok másként nem intézkednek (Kt. 173. §.). A részvénybirtokost ily esetben megilleti a vagyoni jog, amit a részvény képvisel, de nem illetik az egyéb (tagsági) jogok. Azután a tagsági jogok alapszabályilag rendezhetők, korlátozhatók. A részvényben kifejezett vagyoni jogra ez semmi vonatkozásban nem áll.

A részvény jellegét csak az adhatja, természetét csak az határozhatja meg, ami benne mindig és szükségképpen megvan s ez a vagyoni érték, amit kifejez, a tartozás, mely a részvénytársaságot a részvényes irányában terheli és nem ami olykor csak esetleges velejáró: a tagság.

Így fogja fel a részvényt a forgalmi élet is, mely abban vagyont ismer s ezért szerzik meg és nem azért, hogy tagjai legyenek valamely részvénytársaságnak, ami legtöbbször vajmi kevéssé érdekli.

A részvény, mint értékpapir, helyesen nem más tehát, mint a részvénytársaság vagyonbeli tartozásáról kiállított okirat.

Hasonlóan vagyunk az u. n. dologiogi papirokkal is. Do-

⁸ Így helyesen Klupathy: i. m. 76. § és 77. §. 1.

logjogok okmányosítása a végből, hogy azok a forgalomban érték-ként forogjanak, csak akkor válnék szükségessé, ha a dologjogok, illetőleg tárgyaik elvonatnának a gazdasági életből, ha immobilá válnának, mint a tőke, főként a pénztőke a hitelügyletek következtében. Pl. ha valamely ingó vagy ingatlan, egy zongora vagy ház, gabona vagy más áru annak következtében, hogy a tulajdonjog másra ruháztatott, zálogba adatott vagy jelzálogul lekötött, raktárban elhelyeztetett, kiesnék a forgalomból és a gazdasági élet számára ez hiányt jelentene.

Az a darab föld, ház stb. azonban csak úgy benne van a gazdasági életben, ha A. kezén van, mintha B. a tulajdonos s csak úgy, ha zálogul le van kötve, mintha nincs. Nem hiányzik a jog a forgalomnak.

De nem is alkalmasak arra, hogy értékpapir tárgyául szolgáljanak; mert egyfelől a papir nem lesz házzá, melyben lakni, szántóvá, melyet bevetni, ékszerré, melyet nyakra, fülben vagy ujjon viselni lehet; másfelől pedig a rájuk vonatkozó dologjog nem állja helyét a dolognak, nem pótolhatja azt és főként nem fordítható át mindig és könnyen pénzzé, nem érték általában pl. szolgalmom.

Közelebbről nézve pedig akár a rakjegyet, közraktári jegyet, akár a záloglevelet stb., azonnal szembeötlik, hogy ezek nem is szólnak dologjogról.

A rakjegy tekintetében annyira határozott és világos a törvény: „A rakjegy által a fuvarozó az áru kiadására kötelezi magát az okmány minden jogszerű birtokosa irányában“ (KT. 415. §. 2.), hogy ez minden kétséget kizár a részben, hogy másról, mint kötelemről szó lehessen és minden magyarázatot feleslegessé tesz abban az irányban, hogy ami benne okmányosítva van, az nem dologjog, hanem kötelem. A rakjegy pótolja a fuvarozás végett feladott árúban lekötve levő tőkét; de nem pótolja a tulajdonjogot, mely egy pillanatra sincs elvonva.

Igaz, hogy az élet kívánalmainak megfelelőleg a tudomány a rakjegyet a feladott áru fölött dologjogi jogváltozások alkalmas eszközéül is elismeri, amennyiben a rakjegy helyettesíti az árút s általa az áru tulajdonjoga, az árúra zálogjog éppen úgy megszerezhető mint a dolog tényleges átadásával. Ámde a dologjogi hatások nem szükségképi velejárói a rakjegynek; a rakjegy birtokosa nem lesz ipso iure tulajdonosa az árú-

nak, amint lennie kellene, ha benne a tulajdonjog volna okmányosítva. „A rakjegy — amint a törvény helyesen mondja — a fuvarozó és átvevő közti jogviszonyokat szabályozza“ (KT. 417. §.), vagyis, hogy a fuvarozó a feladott árút kinek és hol tartozik kiszolgáltatni; de a tulajdonjogot, amely a fuvarozót nem illeti, nem is szállíthatja magában véve át, mert az nem kettejük között való jogviszony, hanem külön intézkedésig a feladóé.

S amint az árú nem a jogviszony, hanem tárgya valamely föltötte képződött jogviszonynak, úgy az árút jelképileg helyettesítő papír, a rakjegy sem lehet más, mint tárgy s nem lehet a tulajdonjog vagy más dologjog.

A közraktári jegyben is az árú kiszolgáltatását tárgyul bíró kötelem okmányosításával találkozunk, amint ez minden kétséget kizáróan kiviláglék a KT. 441. és 444. §§-ból és tehát nem szól tulajdonjogról.

Úgy de viszont a közraktári jegy zálogjegye (warrant) a törvény szóhangzata szerint: „magában véve a letett tárgyakra zálogjogot ad a kölcsön összeg és járulékai erejéig“ (KT. 441. §. 3.) s tehát dologjogi papirnak minősül.

Ez azonban még sincs így. A zálogjegy nem más lényegileg mint tartozásról szóló okirat, a kölcsön adott és így lekötött tőkét pótló eszköz. A zálogjog járulékos joga a kölcsönnek s ennek keletkezési alapja a törvény nem is ügyleti rendelkezés.

A zálogjegyet ugyanis nem az adós állítja ki, hanem a vállalat, amely nem tulajdonos és tehát zálogjogot sem alapíthat. Ha a papír adná a zálogjogot, ha arról szólna, akkor benne kellene lennie a kölcsön nélkül is; ami azt jelentené, hogy az árút elhelyező tulajdonost is megilleti saját dolgán. Hogy a zálogjegy is valójában tartozásról szól, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy a zálogjegy forgatója kötelezetté válik, aki ellen visszkeresetnek van helye (KT. 448. §.) a fedezetlen tartozás erejéig, amely kötelezettségnek kimondása érthetetlen volna, ha a zálogjegy valóban zálogjogról szólna s ha csak zálogjog átruházása forogna szóban. A törvény helyes értelme az s így is kellene hangzania, hogy a kölcsönadót zálogjog illeti a törvénynél fogva. A zálogjegy elnevezés sem szerencsés, amint-hogy nagy kérdés, ha vajjon a kétjegyrendszerű közraktári

jegy célszerű-e s nem helyesebb-e az angol jog, meg az új német kereskedelmi törvény egyjegyű rendszere?

A közraktári jegy zálogjegyének természetére nézve elmondottak — mutandis mutalis — állanak a jelzálogjogról szóló törvény (1927:XXXV. t. c.) alapján kiállított jelzálog-adóslevélre és a telek adóslevélre is. Hibásan mondja a törvény, „hogy a jelzálogjogról jelzálog-adóslevelet lehet kiállítani“ (87. §.), amit különben már a 99. §. ki is javít, amidőn úgy szól, hogy: „Ha a jelzálogos követelésről jelzálog-adóslevél van kiállítva, a jelzálogos követelést csak a jelzálog-adóslevél útján lehet átruházni vagy megterhelni“, mert valójában csak annak van értelme, hogy a jelzáloggal biztosított követelésről állítsák ki értékpapírt, hogy a megkötött tőke mozgóvá tétethessék. A jelzálogjog magában nem is állhat fenn, az mindig és kivétel nélkül járulékos jog,⁹ valamely tartozás realizálásának eszköze és amint nem von el a gazdasági élettől tőkét, melynek pótlására szükség lehetne, azonképpen, mobilizálásáról sem lehet szó, vagy ha igen, úgy ez a zálogjog megszűnése árán érhető csak el, ami az értékpapír céljával ellentétben értéktermelés helyett értékelpusztulást jelent.

Az, hogy a jelzálog-adóslevelet (telek-adóslevelet) a tlkvi hatóság állítja ki, nem dönti meg a közraktári jegy rakjegyével kapcsolatban említett azt az érvünket, hogy ezt a vállalat állítja ki és nem a tulajdonos. Mert a tlkvi hatóság csak a jelzálogos hitelező kérelmére és a jelzálogtulajdonosának beleegyezésével állíthat ki adóslevelet, vagyis mondhatjuk, hogy helyettük, ami az ily értékpapír nagyobb forgalmi képességének biztosítása szempontjából célszerű rendelkezés.

Nem okmányosít dologjogot a záloglevél sem. Még annyira sem, mint amennyire legalább látszat szerint a közraktári jegy zálogjegye vagy a jelzálog-adós- (telek-adós)levél.

A záloglevél meghatározott összegű tartozásról szól, melynek adója a záloglevelet kibocsátó intézet s amely tartozás a kibocsátó intézetnek telekkönyvileg bekebelezett jelzálogjoggal biztosított követeléseivel van fedezve (1876:XXXVI. t. c.). A záloglevélnek a zálogjoggal mindössze annyi a vonatkozása, hogy a záloglevélben kifejezett tartozás közvetve jelzálogjog-

⁹ L. Menyhárh Gyula meggyőző értékes fejtegetéseit.

gal van biztosítva azáltal, hogy egyfelől záloglevelek a törvény rendelkezése szerint csak jelzálogjoggal teljesen fedezett követelések erejéig bocsáthatók ki, másfelől pedig a kibocsátó intézet ellen nyitott csőd esetében a jelzálogjoggal biztosított követelések is biztosítására szolgálnak a záloglevél birtokosoknak a zálogleveleken alapuló követeléseikre s a jelzáloggal biztosított követelésekből a záloglevélbeli követelések nyerne minden más előtt kielégítést. (1876:XXXVI. t. c. 27—28. §.)

4. Az eddig megtalált két közös jegy tekintetében a most említett azzal az eltéréssel, hogy szerintünk csak vagyoni jogi tartozásról (kötelemről) szólnak az értékpapirnak nevezett jelenségek, egyezésben vagyunk az értékpapirnak általában ismert és használt azzal a fogalmával, amely szerint az „értékpapirok oly okiratok, melyekhez valamely jog akként kapcsolódik, hogy a jog átruházásához a papír átadása, a jog érvényesítéséhez a papír birtoka szükséges“,¹⁰ amely meghatározás harmadik közös jegyül e szerint azt ismeri fel, hogy a papír birtoka a benne kifejezett jog érvényesítésének feltétele.

E jegyet illetőleg azonban már nem tehetjük magunkévá az általánosnak mondható felfogást. Mert bár kétségtelenül igaz az, hogy az értékpapirban okmányosított tartozást az adós a papír nélkül teljesíteni rendszerint nem tartozik, amint ezt pl. a ker. utalványra, a kötelező jegyre, hajókölcson levélre, biztosítási kötvényre általánosságban kimondja a KT. 296. §.: „Az adós egyedül a nyugtatványozott papír kiadása mellett tartozik kötelezettségét teljesíteni“ s ezt külön is kiemeli a KT. a rakjegyre (419. §. 2.), közraktári jegy tekintetében (444. §.), biztosítási kötvényre (482. §.), váltóra (VT. 33. §.) stb.: ezt nem ismerhetjük el olyan külső, kívülről szembeötülő jegynek, mely elhatárolásra alkalmas lehetne.

Az, hogy miként kapcsolódik a tartozás a papirhoz, hogy minő szerepe van az okiratnak a benne okmányosított tartozásra vonatkozólag, az belső, jogszabályoktól meghatározott tulajdonság, melynek mivolta felől csak úgy jöhetünk tisztába, ha az értékpapirnak mondott jelenséget a jogszabályok kémlő mikroszkopiuma alá helyezzük, de amit külsőleg legtöbbször nem látunk.

¹⁰ *Keresztes Gy.* i. m. 2. l. *Brunner* i. m. az 1923. évi schweizi kötelmi jogi javaslat 948. §. *Kuncz Ö.* i. m. II. 45. l. stb.

Lehetnek és vannak ugyanis olyan adóslevelek, amelyekben megvan írva, hogy a fizetés csak az okirat ellenében teljesíthető, s amelyek mégsem értékpapírok. A Vht. 80. §. az értékpapírok lefoglalásának szabályait *kiterjeszti* „általában az olyan követelésekre, melyek csak a követelésről kiállított okirat birtokosai által érvényesíthetők“.

Ebből a szembeállításból nyilvánvaló, hogy az értékpapírokat megkülönbözteti azoktól a követelésektől, melyek csak a követelésről kiállított okirat birtokosai által érvényesíthetők; mert különben érthetetlen volna az értékpapír lefoglalásának szabályait ezekre kiterjeszteni, az értékpapír mellett ezekről külön említést tenni.¹¹

Az Optk. 1428. §. is szól ilyen adóslevélről. Minderre tekintettel azt a belsőnek mondott jegyet, hogy a papír birtoka a benne kifejezett jog érvényesítésének előfeltétele inkább rokonító, mintsem elkülönítő, elhatároló jegynek kell látnunk.

Valami más olyan közös ismertető jegyet kell tehát az értékpapír egyedekben megtalálnunk, ami az értékpapírral el nem ismert adóslevelekből hiányzik s amely külsőleg őket egymástól elhatárolja.¹²

Ugyancsak nem alkalmas, elhatároló ismérvül minősíteni az okirat jellegét, ennek azt a természetét, hogy az rendelkező-e (konstitutív) avagy, hogy bizonyító-e?¹³

Ez sem külsőleg felismerhető vonás. Hogy a vagyoni jogi tartozásnak okmányosítása keletkezteti-e a jogviszonyt, avagy bizonyítja azt, csak a tartozás és okmányosítás között való összefüggés alapján dönthető el s ennél fogva szintén az okirat belső világához tartozik.

Nem kevésbé visszás, ha nem önmagának ellentmondó, az értékpapírnak abban a tulajdonságában, mely azt gazdasági

¹¹ Ebből az okból nem is mondható helytállónak az a következtetés, hogy törvényeink, „melyek az értékpapír elnevezést használják, csakis olyan okiratot tartanak szem előtt, amelyeknél a papír birtoka a jog érvényesítésének előfeltétele“ (*Kuncz Ö. i. m. II. 45. l. 81.*)

¹² Látja ezt *Jacobi* is (i. m. 20. §.) még nyomatékosabban hangsúlyozza v. *Schwerin* (i. m. 1. §. II.) anélkül azonban, hogy ebből a kellő következtetést megvonná.

¹³ Súlyt helyez erre *Magyary G.* (i. é. 2. és 3. §.) és *Kuncz Ö.* (i. m. II. 43. §.)

céljának elérésére alkalmassá teszi, illetőleg az okokban, melyek miatt a papír birtoka a jog érvényesítésének elő feltétele, keresni az elhatároló mozzanatot.¹⁴

A jognak megvannak a maga jó okai arra, hogy miért minősíti értékpapírnak azt az okiratot, mely valamely tőke helyét állja a gazdasági életben. Ezek az okok azonban rendszerint csak következtetés útján állapíthatók meg s így többé-kevésbé a subjektivitas bélyegét viselik magukon, amelyek miatt nem lehetnek alkalmasak arra, hogy objektív elhatároló vonásul szolgáljanak. Ettől el is tekintve az értékpapírt gazdasági célja betöltésére alkalmassá tevő tulajdonsága nem olyan külső jegy, mely alkalmas volna egyik okiratnak a másiktól való elhatárolására, hanem több tényezőtől összeverődő belső adottság, melyet csak elemzés alapján ismerhetünk fel. Hogy valamely adóslevél alkalmas-e a benne kifejezett követelés értékesítésére (mobilizálására), az eldöntheti azt, hogy értékpapír-e az adóslevél vagy sem; de hogy mi teszi erre az egyiket alkalmassá s a másikat nem, az nem lehet elkülönítő jegy, mert az a jog elhatárolásán fordul, amit nem láthatunk. Azt mondani, hogy mert az értékpapír valamely követelés értékesítését megkönnyítő eszköz, ebbeli minősége határolja el a nem értékpapírtól; post hoc ergo propter hoc féle érvelés. Előbb kell valaminek lennie, ami elkülöníti s ezáltal válik azután alkalmas instrumentummá. Ez a dolgok rendje.

Annak a negatívumnak meglátása, hogy sem a vagyoni jogi tartozásnak okmányosítási módja, sem az okirat természete, sem gazdasági jelentősége nem szolgálhat elhatároló ismérvül, annyit mindenesetre jelent, hogy más valamiben kell az egyik adóslevélnek, értékpapírrá minősítő mozzanatát a másikkal szemben keresni; minthogy azzal, hogy vagyoni jogi tartozásról szóló okirat, egyéb ilyen, de értékpapírnak nem minősülő okirattól való megkülönböztetésre eleget még nem mondtunk.¹⁵

Mi ez a más valami, ami az egyik tartozásról szóló okira-

¹⁴ Amint ezt találjuk Kuncz Ö.-nél (i. m. 44. §.), aki ezzel egyébként ellentétbe jut abbeli helyes meglátásával, hogy az értékpapír „valamely követelés értékesítését megkönnyítő instrumentum“ (i. m. 43. §.).

¹⁵ Még Thöl (Das Handelsrecht 1879.) beírta ezzel: „Ein Werthpapier ist eine Urkunde mit einem Vermögensrechtlichen Inhalt“ (211. §.)

tot olyanná teszi, amelyenre a törvények gondolnak, amidőn értékpapírról szólnak, — míg a másik hasonló okirat nem válik azzá?

Ezt úgy vélem, csak abban lehet megtalálni, amitől az ily okirat is helyes elnevezését nyerte, hogy az egyik általában és rendszerint *értékként* tekintetik s mint ilyen a forgalom tárgyává lesz, míg a másik nem.

Természetesen annak megvan a belső okai, hogy miért lát a forgalom egyikben értéket s a másikban nem. Ilyen tartalmi ok az adósnak a hitelképessége, a biztonság tudata, hogy az érték megmarad stb., amihez hozzájárul az okirat kiállításának törvénytől meghatározott alakszerűsége stb. alaki okként.

De nem ezek adják az elhatároló jegyet; ezek csak alapjai az elhatároló vonásnak, ami ismételjük, a forgalmi élet felfogása. Ez külső ismérv, mely az ilyen okiratnak értékül való elfogadásában mint külsőleg érzékelhető mozzanatban rejlik. Amely adóslevelet a forgalom általában önálló értékül fogad el, az értékpapír, amelytől pedig ezt az elismerést megtagadja, az nem értékpapír.

Mondanunk sem kell, hogy az értékül tekintés nem úgy értendő, hogy pl. egy államadóssági kötvény, mely tegnap értékpapír volt, az állam hitelének megrendülése következtében holnapra megszűnik értékpapír lenni s hogy tehát a forgalmi élet ítélete dönt az értékpapír minőség kérdésében is. Az értékét vesztett adóslevél is megmarad formailag értékpapírnak, amint a pénz is annak marad, ha veszít is értékéből vagy akár a minimumra csökken is az. A forgalom ítélete csak úgy értendő az érték szempontjából, hogy a bizonyos fajta papír általában és rendszerint tartalmazza is az értékmenyiséget, ami mellett megtörténhetik, hogy valójában az okirat értéktelen s az is meglehet, hogy kezdettől fogva az volt. Ugy mondhatjuk, hogy amely adósleveleket a forgalom általában értékül szokott elismerni, azok értékpapírok és nem a konkrét megítélés az irányadó.¹⁶

¹⁶ Az okirat forgalmi volta vagy ennek hiánya megragadta a Magyar G. figyelmét is (i. é. 36. l.); de ezt sajtóságon csak a bemutatóra szóló papiroknak az egyszerű adóslevelektől való elhatárolására találta alkalmasnak.

Az elmondottak alapján az értékpapír elhatároló (determinatív) fogalmát úgy vélnők helyesen formulázni, hogy *értékpapírok azok a valamely magánjogi tartozásról kiállított okiratok, melyeket a forgalom általában önálló értékekül ismer és elfogad.*

III. Az értékpapírokat az egyéb okiratoktól elhatároló közös jegyek — s az ezek összefoglalásával talált elkülönítő fogalom alapján úgy vélem könnyű az eligazodás kétes esetekben.

1. Az újabb forgalmi élet ugyanis több olyan jegyet, okiratot honosított meg különösen tömegügyleteknél, amelyek némelyike valósággal, másika pedig látszat szerint vagyoni jogi szolgáltatásról szól s amelyek némelyike különösen ha a kötelezettség csak a papír ellenében teljesítendő, az általában elfogadott fogalom szerint igen közel áll az értékpapírhoz.

Előbbire például szolgálhatnak a letéti jegy, a takarékpénztári betétkönyv és más hasonló s általában igazoló papíroknak (Legitimations-Papiere) nevezett jelenségek; utóbbira a színház-, hangverseny- vagy más nyilvános előadások és tárlatok belépti jegyei, a vasúti és más közlekedési vállalatok utazási jegyei, a ruhatári jegyek, posta- és okmány bélyegek, államjegyek stb.

A jogi elbánás szempontjából — amint említve volt — nem közömbös, hogy valamely okirat értékpapír-e vagy sem. Azt kell tehát adott esetben vizsgálni, megvan-e mind a három jegy valamely okiratot illetőleg; ha igen, jogunk szerint értékpapírral van dolgunk, ha azonban csak egy is hiányzik, a jelenség nem értékpapír.

A tökéletes és nem tökéletes, mások szerint absolut és relativ értékpapír között történő megkülönböztetés azon az alapon, hogy egyikben valamennyi, a másikban nem minden közös jegy feltalálható¹⁷ mutat rá igen élesen az irodalomban elfogadott fogalom gyengeségére s különösen arra, hogy az kétes esetekben nem igazít el.

Az állam által kiadott pénztermészetével bíró ú. n. állami jegyek pl. nem értékpapírok. Először azért nem, mert nem ok-

¹⁷ Amint ez olvasható H. O. Lehman (i. m. II.); Brunner (i. m. 192. §.), Jacobi (i. m. 27. §.).

iratok, másodszor, mert nem foglalnak magukban szolgáltatásra irányuló s nem különösen magánjogi kötelezettséget.¹⁸

Ugyanezt találjuk a postai értékcikkek és okmány bélyegek tekintetében is, amelyeknek nem az a szerepük, hogy ellenükben az állam valamely hatóságának szolgálata különösen kívánható legyen, hanem eszközei és bizonyítékai a szolgálat igénybevételeért előírt illeték lerovásának. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az, hogy a hatóság az illeték lerovása nélkül is teljesíti a szolgálatot, a posta továbbítja a bélyeg nélkül feladott levelet, a bíró kitűzi és megtartja a tárgyalást, kibocsátja a fizetési meghagyást stb. És ha lehetne is szolgáltatási kötelezettségről szó, ez semmi esetre sem volna magánjogi.¹⁹

Hasonlóképpen a nyilvános közlekedési vállalatok menetjegyei, a nyilvános előadásokra (színház-, hangverseny-, táncestélyek), tárlatokra szóló belépési jegyek, amelyek az irodalmi közfelfogás szerint értékpapírok, valójában nem azok. A legtöbbje ezeknek nem okirat s még kevésbé foglalnak magukban szolgáltatásra menő kötelezettséget s a forgalom azokat általában nem tekinti értéknek. Nyugták azok főként a kötött szerződés alapján teljesített fizetésekről, bizonyítékai a létrejött szerződésnek és a fizetésnek és egyszersmind ellenőrzésre szolgáló jegyek. Nem is szolgálják ezek azt a gazdasági célt, hogy a lekötött és így a forgalomból kivont tőkét pótolják. Ezért nem is önértékek s nem tárgyai a forgalomnak.²⁰

2. Nehezebbnek látszhatik az eligazodás azoknál a kétségtelenül okiratoknál, amelyek valamely magánjogi kötelezettségről szólnak, ha az okirat birtoka a szolgáltatás követelhetésének előfeltétele. Ezeket az értékpapírról való általános fel-

¹⁸ A legtöbb író az államjegyeket nem minősíti értékpapírnak. Így pl. Brunner (i. m. 144. l.), Goldschmidt (Handbuch I. 1200. s. köv. l.), Jacobi (i. m. 20. §. 2^a j. 40. §.), nálunk Nagy F. (i. m. 129. II.), Klupathy (i. m. 116. §. II.). De van ellenkező nézet is. H. O. Lehmann pl. (i. é. XIX.) hosszan érvel amellett, hogy az államjegy értékpapír, mert szerinte — s itt a tévedés — az állam a jegy kibocsátásával annak beváltási kötelezettségét is vállalja.

¹⁹ Az ellenkező felfogás e tekintetben sem hiányzik. Értékpapírnak látja pl. Kuncz O. (i. m. 48. §.) a postabélyeget, ugyancsak G. Bacmeister (Das Recht der Wertpapiere im Allgemeinen 92. l.), aki a postától a bélyeg ellenében követelhető szolgáltatásnak látja a levél, csomag tovakuődését. Az okmánybélyeget sajátosképpen nyugtának ismeri fel.

²⁰ Így helyesen Magyar G. (i. é. 37. l.).

fogas alapján csak ellenmondás útján lehet kivonni az értékpapírok köréből.

Ilyenek pl. a takarékpénztári betétkönyvek; az olyan adóslevelek, melyeknek visszaadása a fizetés feltételül is szolgál; a javítás, tisztítás végett az iparosok által átvett dolgokról általuk kiállított okiratok; a podgyász vevény, a ruhatári jegy stb.

Az ilyen okiratokat összefoglaló kifejezéssel *igazolópapíroknak* (Legitimations-Papiere) szokás nevezni és sántító értékpapírnak is mondják. Az elnevezés azonban nem egyöntetű, mert hol alája vesznek valóságos értékpapírt is, hol nem.

Mindenesetre kívánatos volna, ha az elnevezés kizárólag olyan okiratoknak a megjelölésére szolgálna csak, amelyek a bennük kifejezett szolgáltatás fölvételére jogosítják birtokosukat, szóval, amelyek a hitelező igazolására szolgálnak.²¹

Az ebben az értelemben vett igazoló papírok pedig azért nem esnek az értékpapírnak nevezett okiratok körébe, mert ha nemcsak nyugták vagy egyszerű bizonyító okiratok, hanem tartalmaznak szolgáltatási kötelezettségeket is, még sem értékek, nem tárgyai a forgalomnak, amint erre a közönséges adóslevelek tekintetében ismételten is rámutattunk.

A takarékpénztári betétkönyv tekintetében jogunkban az az álláspont mondható megülpedettnek, hogy a mennyiben az vagy csak névre szól, vagy azt a záradékot tartalmazza, hogy a takarékpénztár a bemutatónak is fizethet, az nem értékpapír; míg abban az esetben, ha kifejezetten bemutatóra szól, vagy alternatív bemutatási záradékkal van ellátva, vagyis ha a takarékpénztár a bemutatónak nemcsak jogosított, hanem köteles is fizetni, avagy ha fentartással elhelyezett betétről szól, vagy zárolva van, az értékpapír.²²

A különböztetést helyesnek nem lehet mondani. Az okok, melyek alapján ez történik, az okirat belső természetéből vet-

²¹ Hangsúlyozza ezt Magyary G. is (i. é. 38. l.); megvalósítani látszik e kívánalmat a Magánjogi törvénykönyv javaslata. (753. §.)

²² Amint ez olvasható a kir. Curiának Gr. IX. 1289, G. 115, Gr. IX. 1297. Grill Dt. IV. 1126, 1127, 1130, 1136 alatt található döntéseiben, bár van ellenkező határozat is a jogszabály kialakulásának idejéből. Az irodalom köréből l. Nagy F. (i. m. II. 99. l. 6. j.), Schwarz Gusztáv (Ujabb magánjogi fejtegetések 55. s. köv. l.), Kuncz Ö. (i. m. II. 79. l.), Magyary G. (i. é. 33. l.).

ték és nem külső ismérvek. A takarékbetéti könyv nem forgalmi tárgy.²³ Aki takarékpénztárba helyezi el pénzét az nem köti le; bármikor rendelkezhetik vele, kiveheti. Következéleg nincs gazdasági oka és célja annak, hogy az ilyen tőke pótlásának, helyettesítőjének eszközéről gondoskodás történjék. A különböző módokon való elhelyezés mindig csak a legitimatio enyhébb vagy szorosabb fajtájára vonatkozik; de ezen túl nem megy, nincs miért mennie. A Vht. 80. §-a is szembeállítja a betéti könyveket az értékpapirokkal.

A most mondottak alapján általában tévesnek kell tartanunk az olyan tanítást, hogy az igazoló papír lehet bizonyos körülmények között egyszersmind értékpapír is, ha az legitimáló záradékkal láttatik el.²⁴

Ha a kétféle okiratot meg lehet, sőt meg kell egymástól különböztetnünk — ahogyan azt láttuk — úgy egy okirat egyszerre mind a kettő alá eső nem lehet. Vagy értékpapír az s akkor nem igazoló papír, vagy igazoló-, akkor meg nem értékpapír.²⁵

Sántító értékpapírnak mondani pedig az igazoló papírt azért nem szerencsés, mert azt a látszatot keltheti, mintha megvolna bennök az értékpapírokat jellemző minden közös jegy, de egyike vagy másika ezeknek fogyatkozásban szenved. Mintha lehetne — ad normam sánta ember — félokirat, félig szolgáltatásra menő okirat vagy félig forgalomképes, félig érték, valamely vagyoni szolgáltatást magában foglaló okirat. Holott az elhatároló éppen abban van, hogy az értékpapírral ismert jelenségek közös jegyei közül egyik vagy másik egészen hiányzik belőlük s ezért nem értékpapírok.

²³ Helyesen mondja Schwarz G. (i. h.) „a betéti könyvecske rendeltetése nem abban áll, hogy a forgalom tárgyát képezze, hanem hogy rendszerint a betétozó maradjon: hiszen azért takarítunk, hogy maradjon“.

²⁴ Amint ez Bacmeisternél (i. m. 85. l.) és Kuncz Ö. (i. m. II. 94. l.) olvasható.

²⁵ Az értékpapír is igazol, ha azt kötelemnek látjuk. Akkor meg mit ér a különböztetés!? (Jacobi i. m. 436. l.)

B) A mibenléti (substantialis) fogalom.

IV. A szervezeti fogalom az egymáshoz hasonlító, de egymástól eltérő jelenségeknek egymástól való megkülönböztetésére s arra szolgál, hogy általa eleve megállapíthassuk, hogy valamely jelenségre az értékpapírra vonatkozó szabályok alkalmazhatók-e vagy sem pl. megsemmisítés stb.

Arra a kérdésre azonban, hogy lényegében mi az értékpapír s különösen, hogy miféle helyet foglal el a jogban, e fogalom feleletet nem ad, mert nem is adhat. Ezt a lényegi, mibenléti fogalmat külön kell megkeresni.

E tekintetben sem elégedhetünk meg azzal a gazdaságtani meghatározással, hogy az értékpapír valamely lekötött s így a forgalomból kiesett, tőkének helyettesítője. Mert ez helyessége dacára is jogbeli mivoltára vonatkozólag keveset vagy éppen semmit sem mond. Amivel azonban korántsem azt akarjuk mondani, mintha ez a gazdasági lényegét meghatározó körülírás a jog számára minden jelentőség nélkül való volna. Sőt ellenkezőleg, azt tartjuk, hogy az értékpapír gazdasági szerepéről egy pillanatra sem szabad megfeledkeznünk az értékpapír lényegének keresésénél s hogy az értékpapír lényegének megismeréséhez helyesen csak gazdasági funkciójának folytonos szem előtt tartásával juthatunk.²⁶

Az irodalom erre a kérdésre különösebb tekintettel nem volt, Egyszerűen és általában kötelemnek látta és ismerte s ezzel a kérdést elintézettnek hitte.

Voltak azonban olyanok is, akiknek figyelmét egy-egy pillanatra felébresztette.

Így a korábbi német irodalomban *Einert*²⁷ a váltót a kereskedők papírpénzének látta; Utóbb *Siebenhaar*²⁸ minden addigi váltó elmélettel szemben a váltót egy gyémánt ékszerhez, melyet az ékszerész aranyba foglal, hasonló vagyontárgynak ismeri fel azzal az egy különbséggel, hogy a gyémánt ékszer értékét a

²⁶ Helyesen említi ezt *Kuncz Ö.* is (i. m. 43. §.), akivel e részben csak abban nem értek egyet, hogy „az ép. hamarabb indult el hódító útjára, mintsem a jogi szabályozás reája „irányító“ és kialakító munkáját kiterjesztette volna“. Szerintem az ép. sóha ki nem alakulhatott volna a jog szabályozó munkája nélkül, tehát már bölcsőjénél ott állott!

²⁷ i. m. 49. l.

²⁸ i. m. 138., 139., 174. l.

gyémántban és a fémekben, esetleg az alakban birja, míg a váltó értéke a váltóadás hitelén alapul. *Thöl*, kinek a bemutatóra szóló papirok jogi természetére vonatkozólag kifejtett azt a nézetét, hogy ez azok céljából, ami nem más, mint az igazolás bizonyításának megkönnyítése²⁸ újabban széles alapon felépítve *Jacobi* (i. m.) viszi tovább s általánosítja. *Goldschmidt* pedig egyenesen azt tanítja, hogy az értékpapír kifejezésnek az a jogilag ugyan nem eléggé élesen kivésett felfogás az alapja, hogy bizonyos okiratok sajátos gazdasági és jogi minemőségük-nél fogva magánjogi értelemben értékek (valeurs); az okiratnak önálló vagyoni értéke van. Találóképlegesítéssel — mondja — lehet — szerinte — az okiratot, mint a benne okmányosított jog hordozóját (megtestesítés), megjelölni.²⁹ Nálunk *Kuncz*-nál csillámlik fel a gondolat, hogy az értékpapír vagyontárgy, de ezt csak gazdasági szempontból látja.³⁰

Vizsgáljuk meg rövidesen, hogy az értékpapír lényege felől vallott e különféle felfogások helytállók-e.

1. Megelégedhetünk-e elsősorban azzal, hogy az értékpapír lényegében nem más, mint kötelelem?

Ez a nézet alighanem a váltón keresztül vált elfogadottá. A váltó azonban, ha bizonyos vonatkozásban tekinthető is az értékpapír előfutárjának, mégsem a voltaképi értékpapír, ha ebbeli jellege nem is vitatható el. És nagy kérdésül marad, ha vajjon a váltóra nézve is igaz-e, hogy az lényegében nem más, mint sajátos kötelelem?

Legyen elég csak váltótörvényünkre hivatkoznom, melynek rendelkezései a figyelmesen olvasót azonnal rávezetik arra, hogy a törvény a váltót élesen elhatárolja az annak csak egyik elemét alkotó és a váltón alapuló, helyesebben abban kifejezett kötelemtől.

Nem is hangsúlyozva különösebben a Vt. 3. §-t, mely az idegen váltó kellékeit állapítja meg s amelyből nyilvánvaló, hogy nem a kötelelem az, aminek kellékeit megszabni kívánta, hanem azt a jelenséget, amely egy sajátos (váltóbeli) kötelelem hordozója, amit a 6. §. juttat praegnansul kifejezésre —, csak a

^{28a} I. m. 225. §.) Einer és Siebenhaar idézve a H. O. Lehmann munkájából.

²⁹ I. m. 385—386. l.

³⁰ I. m. 43. §.

16. §-t említjük, mely világosan a váltóból eredő jogokról szól, továbbá a 17., 29., 50. §. stb., melyek a váltóbirtokost említik, a váltóbirtokáról szólnak, a 36., 68., 77. stb. §-t, amelyek a váltó tulajdonosáról a váltó tulajdonáról beszélnek.

Bizonyára nem lehet, sőt nem szabad, mert nincs ami ezt megokolná, feltenni a törvényhozóról, hogy ne lett volna tisztában a dologjog és a kötelem közti különbséggel és hogy kötelem birtokáról vagy tulajdonáról akart volna rendelkezni a különbség fel nem ismerése alapján.

A törvény világosan látja és láttatja, hogy a váltó más mint az a kötelem, mely rajta és benne nyugszik. S ha más, akkor a váltó nem a kötelem; a kötelem önmagából nem keletkezhetik, helyesebben a váltó, ha az kötelem, nem szülheti önmagát. Csak vagy az lehet igaz, hogy a váltó maga a kötelem és akkor nem lehet szó, még külön a váltón nyugvó azon alapuló kötelemről s ekkor annak birtokáról, tulajdonáról beszélni képtelenség; vagy pedig az igaz, hogy a váltó és a benne rejlő kötelem egymástól külön álló jogi jelenségek ahogyan ezt a törvény látja.³¹

Amiként a váltónak, úgy minden értékpapírnak egyik alkotó eleme a kötelem, a tartozás vagy akárminek nevezzük, amelynek megvan a maga külön élete, amit befolyásol sok tekintetben az, hogy az értékpapírban van benne. Azt is mondhatjuk, hogy az okmányosított tartozás adja az értékpapír értékjellegét; csak azt nem mondhatjuk helyesen, hogy az értékpapír nem más, mint a benne rejlő kötelem. Mert ez a már sokszor agyoncáfolt inkorporációs elméletre vezet s ami csak mint képletes beszéd is oly ellentmondást rejt magában, mint a testetlen dolog kifejezés, amit a XVIII. századbeli doktrína nagy előszeretettel használt.³²

³¹ Nagyon helyesen mutat rá *Kiss Mór* (i. m. 5. §. 2. i.), hogy az értékpapír lényege két (dologjogi és kötelmi) mozzanat együttes előfordulásától függ és hogy minden elmélet „e két alapszempontról egyaránt kell, hogy számoljon”. Ugyanebben látja *Schwerin* is (i. m. 2. §. II.) az értékpapírijog problémáját. Megoldásuk azonban nem lehet kielégítő, mert végsőleg mindketten mégis csak kötelemnek látják.

³² Nincs igaza *Goldschmidt*-nek (i. m. 386. l. 16. j.) abban, hogy a jogi beszéd nem nélkülözhetné a képletes kifejezéseket. Az ilyen beszéd csak azt mutatja, hogy hiájával vagyunk a valót kifejező szónak; ám ha ezt megkeressük, már nincs szükségünk amarra.

2. Ugyancsak az értékpapirnak kötelemként való szemlélete vezetett az értékpapir lényegének abban való meglátására, hogy az nem más, mint igazolási eszköz.

Az értékpapir lényegében — mondja ennek az elméletnek kiváló harcosa s ha nem is megteremtője, de legalaposabb kifejtője Jakobi s amely elméletet „Rechtsscheintheorie“-nek mondanak — legitimáló eszköz: mely a birtokosnak az adóssal szemben a jog látszatát adja úgy, hogy az adós ebben bizonyos mértékig megbízhatik.³³

Vagyis ez az elmélet azt tartja elsősorban, hogy a jog — legalább is az értékpapir esetében, de máshol is bár kivételesen — azt ami látszik, vagy ahogyan s amilyennek látszik valónak fogadja és fogadtatja el pl. bizonyos nemű értékpapir kézben tartóját az értékpapir tulajdonosának s így az értékpapirbeli kötelem hitelezőjének ismeri és tekinteti, még ha valójában nem is volna az. Másodsorban pedig azt mondja, hogy az értékpapir arra való s abban van az ő mibenléte, hogy meghatározza, kijelölje, igazolja az értékpapirbeli kötelem hitelezőjét annak személyében, aki azt kezében tartja, némelykor a pusztá kézbentartás által, máskor pedig a kézben tartáson felül egyéb körülmények (pl. forgatmány) hozzájárulásával.

Messze térítene el tárgyunktól, ha a „Rechtsscheintheorie“ miben állásának vizsgálatára is kiterjeszkednénk. Való igaz, hogy a jog olykor bizonyos helyzeteket annak vizsgálatára való kötelezés nélkül, hogy azok a való jogállást mutatják-e vagy sem, olybá enged vétetni, hogy azok csakugyan egyeznek a valósággal, azaz, hogy azok a valóságot adják pl. a tlkvi bejegyzettség s általában a nyilvánkönyvekbe való bejegyzettség, vagy hogy a hitelező végig az, ha az adós változásról értesítést nem kapott, akivel kötelmi viszonya megszövedött, holott lehet, hogy már több engedményezés is ment végbe.

Kérdés azonban, hogy ilyenkor csakugyan a látszatnak valóul elfogadásáról van-e szó s nem inkább és helyesen arról-e, hogy a jog ilyenkor is a valóból indul ki, szabályát a valóságra, ami az esetek átlagában úgy is van, alapítja és e valóságot feltételezi. Mert ám, ha a konkrét eset valósága nem fedi az absztrakt valót, a szabály már nem áll meg. A bejegyzés megtá-

³³ i. m. 27. §. és Grundrissz 10. §.

madható, az engedményező a kezéhez alaptalanul történt fizetést a valódi hitelezőnek kiadni tartozik stb. Ez pedig más valami, mint a látszatnak valóul való elfogadása.

Amiről a jog tudja, hogy csak látszat és nem való, azt nem tekinti és tekinteti soha valóságnak. Ez lényegével volna ellenkezésben. Azt mondani, hogy a látszatot valóságnak mondja, annyi, hogy a jog akár csak egy esetben is hazugságon épül fel. Más alapon nyugszik a vélelem és a fictio.

E helyen azonban csak az érdekel, hogy vajjon az értékpapír lényegét meghatározza-e az, hogy legitimáló eszköz és hogy igaz-e az, hogy az értékpapír lényegében nem más, mint a hitelezőt igazoló documentum?

A kérdés végsőleg oda megy ki, hogy az élet csakugyan azért jutott-e el az értékpapír megteremtésének szükségességéhez és a jog azért állt-e a gazdasági szükséglet kielégítésének szolgálatába a maga szabályaival, hogy amikor a tartozás, amelyről az értékpapírban szó van, esedékessé válik, az adós ne legyen kénytelen hosszasan vizsgálni, hogy kinek tartozik, kinek jogosult fizetni, hanem beérhesse annyival, hogy aki a papírt kezében tartja, neki elébe adja, annak minden további és főként reá hátrányos következmény nélkül fizethet? hogy ebből az okból jutott el a bankjegy, a részvény, közraktári- és rakjegy, az államadóssági kötvény, a váltó és csekk kialakításáig?

Aki az értékpapír lényegét annak legitimáló eszközi mivoltában látja, annak azt is mondania kell, hogy pl. a részvénynek az a főrendeltetése, hogy meghatározza a részvénytársaság vagyonának hányadrészesét s a bankjegy arra szolgál, hogy előmutatója a kibocsátó banktól nemes ércet követelhesen. S ha a banknak ebbeli kötelezettsége fel van függesztve? Vagy ha soha senki a bankot ebből a célból nem keresi meg?

Idáig aligha kíván eljutni, pedig el kell jutnia annak, aki a lényegét az igazoló eszközi mivoltban találja meg.

És vajjon igaz-e, hogy az értékpapír mindig legitimál s az adós csakugyan rábízhatja-e magát erre minden esetben?

Ne is nézzük azt az esetet, amidőn a papír bűncselekmény útján jut valakinek a birtokába s az adós ezt bebizonyíthatóan tudja. Nem tagadhatja meg a fizetést?

Nem válnék-e ezzel károkozásban részesé?

De ott vannak az u. n. rekta papírok, amelyeknek birtoko-

sát a materialis jogosultság bizonyítása nélkül a papír magában nem legitimálja. Ez általánosan elismert szabály.³⁴

Ebből pedig az következik, hogy a legitimáló erő nem minden értékpapír sajátossága, s akkor az értékpapír lényegét nem adhatja olyasvalami, ami a jelenségek egész csoportjánál hiányzik.

Mégha minden értékpapír csakugyan legitimáló eszköz volna is, még akkor sem feküdhetnék az értékpapír lényege a legitimáló eszközi mivoltban; mert a lényegét nem adhatja az, ami megdönthető vélelmen nyugszik. Már pedig, hogy a papír legitimál, az csak addig áll, amíg bebizonyítást nem nyer, hogy más a jogosult, mint a papír birtokosa. S ha ez bár csak egy esetben is így lehet, már nem található meg a lényeg abban, ami olykor nincs meg.

Mindezzel azonban nem azt akarjuk szemléltetni, hogy az értékpapírban a kötelemnek jelentősége nem volna s hogy az értékpapír nem volna legitimáló eszköz is. Csakhogy más az, hogy az értékpapír lényegében kötelem és megest más a kötelemet csak az értékpapír egyik elemének tudni; más az, hogy az értékpapír lényegileg legitimáló eszköz és ismét más az értékpapírban legitimáló eszközt is látni. Az egyik: a lényeg kérdése; a másik: funkció, szerep, hatás. A lényeg azt fejt meg, hogy mi az értékpapír, minek veszi a jog; a funkció, a hatás pedig azt, hogy mire való, mi származik valamiből. Lényeg és szerep

³⁴ Bármily szellemesnek látszik is Jacobi-nak az a magyarázata (i. m. 25. §.), amit nálunk Kuncz Ö. is magáévá tesz, hogy a rekta papír legitimáló ereje a materialiter jogosítottnak *még jogosítottként* (Noch berechnigt) való feltüntetésében áll, ezzel a rekta papír legitimáló erejét bebizonyítani nem sikerült, mert, ami nincs, annak létezését bebizonyítani nem lehet. Már pedig, ha a rekta papírbeli hitelezőt csak materialis jogosultsága, ami a papír birtokát is feltételezi, igazolja, akkor a papír birtoka magában a *Nochberechtigtheit*-ot sem bizonyíthatja. Hitelező az, aki ebbeli minőségét, jogosultságát a magánjog szabályai szerint bizonyítja.

S mit akar az jelenteni, hogy *még jogosított*? Nyilvánvalólag, hogy aki hitelezővé vált (jogosult lett), még mindig az, vagyis nem történt másrészeről jogszerzés. Hát tehető ilyen megkülönböztetés? Mást jelent ez, mint az, hogy jogosult? A jogosultság abban áll, hogy azt valaki megszerezte és megvan. Utóvégre is ez nemcsak a rekta papír sajátossága, hanem minden értékpapíré s általában minden alanyi jogé. Vagy nem a legitimáló erőben fekszik tehát az értékpapír lényege, vagy pedig a rektapapír nem értékpapír.

(hatás) hasonlítható az ok és okozat egymásközötti viszonyához, a prius és posterius képletéhez, amiben különbözőségük szembeötlőbb.

A kötelem az értékpapírban ugyanaz, mint a drágakő a gyűrűben, a fülönfüggőben. Amiként a gyűrű, a fülbevaló nem a drágakő, hanem ez csak része annak, azonképen a kötelem is csak eleme az értékpapírnak és nem maga az értékpapír.

Nem szabad e tekintetben magunkat megtévesztetnünk attól, hogy a jog főként az értékpapír kötelmi elemét szabályozza különösen és részletesen. Mert ezt nem is minden értékpapírra vonatkozólag teszi egyformán, amit pedig tennie kellene, ha az értékpapírban nem látna egyebet kötelemnél, hanem csak azoknál az értékpapíroknál, amelyek rövid életűek s amelyeknél a kötelmi elem éppen e miatt is jobban kidomborodik, mint a hosszú életre szántaknál. Ezenfelül pedig ahol a kötelmi elemet jobban kidomborítja (váltó, csekk, közraktári jegy stb.), meg kell látnunk, hogy a szabályozás súlypontja arra a mozzanatra van fektetve, mikor az értékpapír már megszűnik és a kötelem, mely egyik eleme volt, kezdi élni a maga külön életét. Erre vonatkoznak az ily értékpapírokra nézve a kötelezettség teljesítését megszabó s az ezzel kapcsolatos szabályok. Azt pedig aligha kell hangsúlyoznunk, hogy amint sem az oxygen, sem a hydrogen külön nem víz, hanem a kettő együtt adja azt a meghatározott összetételben: úgy a kötelem, mely a papírral való kapcsolatban teszi ki az értékpapírt s mely e kapcsolat megszűnése után is megmarad, nem lehet az értékpapír, mely lényegileg a kapcsolat megszűntével megsemmisült, mert ha így volna, éppen a kötelem megszűnése eredményezhetné csak az értékpapír megsemmisülését. Már pedig a dolog úgy áll, hogy amint van olykor értékpapír, bár kötelem valójában nincs is pl. a hamis váltó esetében, úgy a kötelem megmarad, ha az értékpapír meg is semmisült. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha értékpapír és kötelem nem egy és ugyanaz a valami.

Ebben és csakis ebben az összefüggésben helyes az, hogy az értékpapír igazolási eszköz. T. i. amikor a kötelem kiválik az értékpapírból, illetőleg akkor is, ha értékpapírban való foglaltsága idejében a kötelem külön szerepe nyomul előtérbe, az értékpapír birtoka, esetleg tulajdona mutatja a kötelem hitele-

zójét. Ámde ez csak mellékszerepe az értékpapirnak és nem lényegét meghatározója.

3. Az értékpapir lényege a jogban azok gazdasági mivoltából fejthető meg. Mert az értékpapir elsősorban a gazdasági élet jelensége; oly gazdasági szükségletek kielégítésére teremtette meg az élet a jog szabályozó segítségével, amire a kötelem bár mint ugyancsak gazdasági célokat szolgáló intézmény, a maga miségében alkalmatlan és elégtelen volt.

Úgy vélem, hogy a Siebenhaar „Kreditsach“ elméletnek nevezett felfogása és Goldschmidt jártak helyes nyomokon.

Csak sajnálni lehet, hogy előbbinek helyes meglátása a kreációs és szerződéses elméletnek egymással való küzdelmében nem talált megértésre. Goldschmidt pedig nézetének bővebb kifejtése nélkül a továbbiakban szemét a váltóra s a hozzá hasonló és az értékpapir mibenlétének feltárására nem a legalkalmasabb értékpapirokra függesztve, inkább az értékpapirnak, mint okiratnak jellegét s a benne okmányosított jognak a papirhoz való viszonyát vizsgálja s ezt is csak az értékpapir kialakulásának kezdeti idejében, amivel helyes felfogását maga helyezte homályba.

Kétségtelen pedig nézetem szerint, hogy az értékpapir mibenléte csak abban található meg, hogy az új, önálló, önmagában való érték s mint ilyen tesz számot a jogban jogtárgyi minőségben.

Hogy önálló vagyone érték, ezt bővebben bizonyítanunk, a mindennapi élet nyújtotta tapasztalatok mellett bizonyára felesleges.

Az értékpapirban ne keressünk mást és ne lássunk mást, minthogy az értékpapir, vagyis vagyoni értékkel bíró okirat. Igaz, hogy értékrangját a benne okmányosított tartozás adja sajátos jogi szabályok alá helyezésével, miként a brilliansgyűrűnek értékét a platina vagy arany karikába való foglalással a drágakő. Azonban ahogyan a befoglalással válik a drágakő alkalmassá arra, hogy mint gyűrű vagy fülbevaló stb. ékszer gyanánt szerepeljen és viselhető legyen: úgy nem a tartozás magában, hanem sajátosan okiratba foglalva válik alkalmassá arra, hogy mint önálló érték, mint értékpapir a hitelgazdaságban új értéket jelentő szerephez jusson.

Más és bár érdekes, de itt nem tárgyalható kérdés, hogy

miként, miáltal nyer valamely tartozás okmányosítása egyszer értékpapir jellegét és miséget, máskor pedig ezt nem éri el. E helyen csak azt kerestük, hogy lényegileg mi az értékpapir s azzal az eredménnyel, hogy a vagyoni tartozást sajátosan magában foglaló önálló vagyonértékkel bíró okirat, melyet a jogviszonyok tárgyaként ismer, itt beérhetjük.

4. Az eredmény, melyre im eljutottunk, annyiban is meglepő hogy az értékpapir mibenléti fogalma egybeesik az ú. n. elhatároló fogalommal. Vagyis ami megkülönbözteti az értékpapírt más hasonló jelenségtől, az a lényege. A két úton elért azonos eredmény egymásnak a próbája, ami az eredmény helyességét mutatja.

Arra is rávilágít azonban ez az egyezés, hogy vagy nem olyan jelenség az értékpapir, melynél e kétféle fogalom szétválasztható volna, vagy pedig, hogy ennek a szétválasztásnak nincs is meg általában sem belső indoka s így jogosultsága.

Ennek vizsgálata azonban máshova tartozik. Azt az észrevételt mégis megengedhetőnek tartjuk ezzel az észlelettel kapcsolatban, hogy a jogban s főként tudományában nem mind dogma az, amit annak nézünk.

Az értékpapir fogalma körül való tévelygéseknek — lehet, hogy megállapításunk is annak fog bizonyulni — eredendő hibája is ebben keresendő. Elsősorban a római jog chablonjaihoz való ragaszkodás s minden jelenségnek a római jog Procrustes ágyába való szorítási kísérletén. Mintha bizony a jog nem a változó élet regulatora lenne s mintha bizony az élet nem vetett volna felszínre olyan jelenségeket, amelyeket a római élet nem ismert s amelyekre szabályokat ki sem képezhetett! Példakép legyen elég csak a villamos energia fölhasználására s ennek sokféle módjára, az automobilra, repülőgépre stb. rámutatnom s ugyancsak a hitelgazdaságnak azokra a méreteire, tényezőire, eszközeire, melyeknek a késő középkor, sőt az újkor eleje is csak legfőlebb kezdetét láthatta s amelyeken a világ gazdaságának most részben stagnáló, de már kifejlett és gazdag szervezete nyugszik.

Az értékpapir is egy, a rómaiaktól nem ismert gazdasági jelenség. Ezért marad meddő kísérletnek valamely római jogi schemába való szorítása. Még az is, mely jogtárgyi jellegét fel-

ismerte azt vagy a dolgok vagy a kötelmek közé akarja beszo-
rítani.

Az értékpapír sajátos — sui generis — jogtárgy, mint ami-
lyen akár a szolgáltatás, akár a hagyaték, üzlet, akár a dolog
vagy a villamosáram. Összetétele, vegyülete dolognak és köte-
lemnek. Ezért nem illenek rá sem a dologjogi, sem a kötelmi
szabályok.

Saját szabályok alá kívánkozik s azok alatt él, amelyek
természetéhez, lényegéhez képest dologjogi és kötelmi elegyes-
séget mutatnak. De külön és sajátos szabályok, sem egyik, sem
másik külön. Ezt észre kell venni.

Ezek rávilágítanak arra is s ebben van aztán a megtalált
fogalomnak gyakorlati értéke és jelentősége, hogy azok az el-
méletek, amelyek az értékpapír kötelem létesülésének megma-
gyarázására megszülettek (szerződéses — kreációs s ezek gaz-
dag változatai) nyitott ajtó döngetésére vállalkoztak. Mert a
kérdés nem az, miután az értékpapírba mindig egy már meglevő
kötelem kerül s így az, hogy miképpen keletkezik a kötelem, az
az értékpapíron kívül esik; hanem a kérdés csak az lehet, hogy
miképen, hogyan áll elő az értékpapír³⁵.

Akármelyik értékpapírt nézzük, ez a tétel kétségtelen.
Részvényt csak a jegyzett, illetőleg a befizetett alaptőke hányad
ellenében állítanak ki; államadóssági, községi kölcsön kötvé-
nyeket a kölcsönadott tőkéről adnak ki; a közraktár az ő je-
gyét a nála már elhelyezett árúról és a külön zálogjegyet az
árúra kölcsönadott tőkéről állít ki; jelzálogadós-levél csak be-
kebelezett és jelzálogilag is biztosított tőketartozásról, zálogle-
vél csak kölcsön fejében állíttatik és adatik ki; csekket az erre
jogosított pénzüintézet csak a nála letett tőke ellenében ad ki s a
csek birtokos ilyet rendszerint csak valamely tartozása fejében
ad ki kezéből; váltót is valamely már meglevő pénztartozásról
állítanak ki s így tovább. Az, hogy váltónál, csekknél kötelező
jegynél ezeknek kiállítása és kiadása olykor annak a kötelemnek

³⁵ Ennek meglátására az irodalomban csak *Bacmeister*nél akadtam:
„Man muss — mondja — die Herstellung eines gültigen Wertpapiers un-
terscheiden von der Begründung einer skripturmässigen Verpflichtung“ (i.
m. 3. §.). Bár azután ő is mindjárt elejti azzal a tétellel, hogy a két kérdés
a nem utalvány jellegű papíroknál egybeesik s ennél fogva ezeknél csak a
kötelem keletkezéséről lehet valójában szó.

keletkezésével egybeesik, amelyből származó tartozásról a papír szól, valójában csak látszat még akkor is, ha ajándékozásról van szó.

Ezek az elméletek főként a kreációs és „látszat elmélet” olyan kirívó eseteknek megmagyarázhatására láttak világot, amelyekben a jog olyankor is felelteti az értékpapírbeli kötelem adósát, amikor a kötelem keletkezésének hiányzik a sablonos alapja, causája pl. az előre elkészített váltót ellopják, vagy a szél kiviszi az ablakon s olyannak kezébe kerül, aki azt felhasználja.

Nem céloim most ezekkel a kérdésekkel bővebben foglalkozni. Előttém annyi világos, hogy kötelmet egyoldalúan létesíteni nem lehet, olyan szabálya nincs jogunknak, mely ezt lehetővé tenné. Mert a kötelem jogviszony, mely két alanyt feltételez s hiába akarja magát valaki adósként lekötelezni, ha nincs akivel szemben ezt tehetné, kötelem egyoldalú tartozás vállalással nem keletkezik. S világos az is, hogy a kreációs elmélet nem alkalmas a kötelem keletkezés megmagyarázására az említett példák esetében sem. Mert ha a kötelem csakugyan az egyoldalú akaratkijelentéssel létrejönne, hogyan eshetik az, hogy a tartozási nyilatkozatot magában foglaló papír rosszhiszemű megszerzőjével szemben mégsem adós annak kiállítója, pedig ezt a kreációs elmélet hívei is így tartják?³⁶

De nem oldja ezt meg a Rechtsschein elmélet sem és pedig minden látszat ellenére sem. Mert van eset, mikor a látszattal ellenkező tényállás a bizonyos, tehát látszatról nem lehet szó és mégis felel az értékpapír kiállítója.

Az értékpapírban okmányosított tartozás keletkezésének kérdése — azt tartom — nem az értékpapír problémája. Az, hogy van-e valódi tartozás az értékpapírban s hogy az hogyan, miként keletkezett, az akkorra tartozó kérdés amikor az értékpapír a maga szerepét már betöltötte s mikor a kötelem belőle kiválik.

Más dolog az értékpapír keletkezése. Erre nézve már mondhatjuk hogy ez egyoldalú, a kiállításban álló cselekménnyel jött létre. Éppen úgy, mint a brillians-ékszer. A váltó, a csekk stb. akkor is váltó, csekk, ha még a kiállító zsebében

³⁶ Igen találoán emeli ki ezt *Kuncz Ö.* is (i. m. 42. 1.).

vagy szekrényében van, holott még esetleg nem adós, még nem áll kötelmi viszonyban, ha csak létesítendő kötelem esetére előzetesen állította ki, amint ékszer a drágaköves gyűrű, fülbevaló mihelyt elkészül és még senki sem hordja is, hanem az ékszerész műhelyében vagy boltjában van.

Persze, hogy ebbe belejátszik a kötelem kérdése is, bizonyos. S még tovább, hogy minő hatással van a kötelemre az értékpapírba foglalás stb. De ezek már nem a fogalom keresés körébe tartoznak s ezért nem is bolygatjuk e helyen, ahol csak egy pár olyan szempontot igyekeztem megmutatni, amelyekre tudomásom szerint eddigelé az irodalom elég figyelemmel nem volt; egyiket-másikat talán meg sem látta.
